

УДК 343.123.1(477)

ПЕРЕВІРКА ВІДОМОСТЕЙ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ЧИННОГО КПК УКРАЇНИ

Оксана ПОЛІЩУК,

кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Одеського державного університету внутрішніх справ

Ірина СЛАВІНСЬКА,

науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Одеського державного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються поняття та сутність перевірки заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення до початку досудового розслідування, проблеми визначення етапів та стадії досудового розслідування. Проводиться аналіз наукових досліджень та чинного кримінального процесуального законодавства щодо моменту початку досудового розслідування та стадії досудового розслідування. Розглядаються дискусійні питання щодо правової природи перевірочних дій на початку досудового розслідування. Також розглядаються проблеми та особливості початку досудового розслідування згідно з чинним законодавством та проведення перевірочних дій. Обґрунтовано, що за змістом положень чинного КПК початок досудового розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР.

Ключові слова: кримінальне провадження, перевірка заяв і повідомлень, кримінальне правопорушення, перевірочні дії, початок досудового розслідування, етапи досудового розслідування, заява, повідомлення.

CHECKING OF INFORMATION ON CRIMINAL OFFENCES ACCORDING TO THE CRIMINAL-PROCEDURAL CODE OF UKRAINE

Oksana POLISHCHUK,

Candidate of Law Sciences, Scientific Assistant of the Department of Organization of Scientific Work
of Odessa State University of Internal Affairs

Iryna SLAVINSKA,

Scientific Assistant of the Department of Organization of Scientific Work
of Odessa State University of Internal Affairs

SUMMARY

In the article a concept and essence of verification of statements and reports are analyzed about criminal offences, problems of determination of the stage of pre-trial investigation. Verification and decision of statements and reports about crimes are activity of the authorized agents by the criminal-judicial legislation of organs and public servants in relation to an acceptance, registration and consideration of statements or reports about a crime, and also additional gaining that characterize the event of crime and are sufficient for the acceptance of reasonable decision information.

Key words: criminal production, verification of statements and reports, criminal offence, verification actions, beginning of pre-trial investigation, statement, report.

Постановка проблеми. Початок досудового розслідування після прийняття чинного кримінального процесуального кодексу України було значно змінено. Специфіка сучасного досудового розслідування, а саме його початок, має суттєві незручності в практичній діяльності. Аналіз норм КПК України свідчить про низку прогалин, які є на стадії початку досудового розслідування.

Актуальність теми дослідження підтверджується проблемами визначення початку стадії досудового розслідування та етапами перевірки відомостей про кримінальні правопорушення, а також проведенням перевірочних дій на початку досудового розслідування.

Стан дослідження. У теорії кримінального процесу та криміналістики після прийняття чинного КПК питання щодо перевірки заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення на стадії досудового розслідування досліджували такі вчені, як: Ю.П. Аленін, В.Д. Берназ, О.А. Вакулік, А.Ф. Волобуєв, В.В. Вапняр-

чук, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, В.С. Зеленецький, О.В. Капліна, Л.М. Лобойко, М.А. Погорецький, О.Ю. Татаров, В.І. Фаринник, І.В. Чурікова. Разом із тим це питання залишається дискусійним та потребує подальшої наукової розробки.

Метою і завданням статті є аналіз наукових досліджень та чинного кримінального процесуального законодавства щодо моменту початку досудового розслідування та стадії досудового розслідування. Поставлена мета зумовлена необхідністю з'ясування ступеня наукової розробленості проблеми проведення перевірки відомостей про кримінальні правопорушення до початку досудового розслідування, визначення її сутності та місця у теорії кримінального процесу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з проведенням перевірки відомостей про кримінальні правопорушення до початку досудового розслідування.

Предметом дослідження є перевірка відомостей про кримінальні правопорушення до початку досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. На думку О.Ю. Татарова, перевірка та вирішення заяв і повідомлень про злочини – це діяльність уповноважених кримінально-процесуальним законодавством органів і посадових осіб стосовно приймання, реєстрації та розгляду заяв чи повідомлень про злочин, спрямована на встановлення достовірності інформації, що міститься у відповідних матеріалах перевірки, а також збирання додаткових відомостей, що характеризують подію злочину і є достатніми для прийняття обґрунтованого рішення [1, с. 169].

Авторський колектив підручника Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна та О.Г. Шило під перевіркою заяв (повідомлень) про злочини розуміють діяльність, спрямовану на встановлення джерел отримання відомостей, що містяться в заяві (повідомленні) про злочин, співставлення їх з іншими даними, що є в розпорядженні органів кримінального переслідування (або які ними отримуються з цією метою), та які підтверджують чи спростовують подану заяву [2, с. 193].

На думку В.М. Тертишника, перевірка заяв і повідомлень про злочини полягає у провадженні процесуальних та інших передбачених законом і підзаконними актами дій зі збирання, дослідження, перевірки й оцінки доказів. В.М. Тертишник зробив акцент на тому, що основний зміст діяльності з перевірки заяв та повідомлень про злочини полягає у встановленні наявності або відсутності в події, що досліджується, ознак злочину. І така діяльність має пізнавальний характер. Пізнання у кримінальному процесі може здійснюватися не інакше як у формі доказування, а процес доказування буде найбільш результативним у разі максимального його наближення за часом до події злочину (отримання повідомлення про нього) [3, с. 416].

Також на думку О.Ю. Татарова, не провівши жодних дій, спрямованих на перевірку отриманої заяви чи повідомлення, неможливо переконливо стверджувати про наявність складу злочину, доказів, які підтверджують наведені в повідомленні факти, та, відповідно, ставиться під загрозу об'єктивність прийнятого рішення на цій стадії. Зазначене вказує на необхідність виокремлення в кримінальному процесі складника, де здійснюється приймання, реєстрація та розгляд заяв і повідомлень про злочини [1, с. 171].

Питання про правову природу перевірок дій (процесуальний чи непроцесуальний її характер) неодноразово було предметом наукових дискусій між вченими-процесуалістами та криміналістами. Більшість науковців вважають, що ця діяльність за своєю природою все ж таки є процесуальною [4, с. 50–53]. Інші автори заперечують процесуальну сутність цієї діяльності на тій підставі, що про неї прямо не зазначено у кримінально-процесуальному законі [5, с. 34].

Аналіз криміналістичної літератури свідчить, що вчені-криміналісти підтримують думку про те, що в науці є два підходи до початку досудового розслідування – ситуаційний та процесуальний. Перший ґрунтується на роботах С.О. Голунського, І.М. Лузгіна, Р.С. Белкіна, другий – на роботах І.Ф. Герасімова, Н.Л. Гранат, Н.С. Кузьменка та ін.

На думку О.Ю. Татарова, відсутність єдності в цьому питанні зумовлена тим, що деякі автори не вбачають відмінності між перевірочними діями адміністративного, оперативного-розшукового, процесуального та наглядового характеру, водночас їх зміст і засоби, мета та завдання, а також суб'єкти відрізняються [1, с. 171].

Згідно з чинним законодавством, початок досудового розслідування починається з моменту надходження до спеціально уповноважених законом органів або службових осіб інформації, що може свідчити про вчинення кримінального правопорушення. До прийняття чинного Кримінального

процесуального кодексу досудове розслідування розпочиналося тільки після порушення кримінальної справи і ця стадія кримінального процесу у різні часи викликала дискусії серед науковців про відмову від інституту порушення кримінальної справи.

Більшість науковців вважали, що інститут порушення кримінальної справи був однією з гарантій прав і законних інтересів учасників кримінального процесу [6, с. 123].

Однією з новел чинного кримінального процесуального законодавства є відмова від інституту порушення кримінальної справи.

У зв'язку з цим серед науковців виникли дискусії з низки питань, зокрема проблем початку досудового розслідування та проведення перевірочних дій. Такі вчені-процесуалісти, як В.В. Вапнярчук, О.Ю. Татаров, В.І. Фаринник, позитивно поставилися до скасування у чинному КПК інституту порушення кримінальної справи. Але на противагу цьому деякі науковці негативно поставилися до того, що в чинному законодавстві було ліквідовано стадію порушення кримінальної справи. Професор В.Г. Лукашевич, науковці О.В. Александренко, І.В. Сервешко, Т.В. Омельченко, В.П. Корж зазначили, що скасування стадії порушення кримінальної справи призводить до неможливості об'єктивно та правильно приймати рішення за заявами та повідомленнями про кримінальні правопорушення у невеликі терміни (24 години), які встановлені законодавством для перевірки заяв та повідомлень, унеможливує оскарження в суді розпочате кримінальне провадження та обмежує права учасників кримінального провадження та не відповідає засаді законності.

Іншу позицію відстоюють О.В. Баганець, В.П. Корж, В.П. Малярченко [7, с. 7; 8, с. 112–113; 9, с. 256], які висловлюють думку про те, що необхідно залишити стадію перевірки заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, замінивши нею стадію порушення кримінальної справи, за результатами якої приймати рішення про початок кримінального провадження або відмову в ньому чи про скерування заяви чи повідомлення за належністю і прийняття відповідного рішення має бути оформлено у вигляді постанови.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудового розслідування [10].

Згідно з ч. 1 ст. 214, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язані внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [10].

Однак положення ст. 214 КПК України не передбачає проведення перевірочних дій на початку досудового розслідування, прийняття відповідного процесуального рішення у формі постанови, що унеможливує оскарження рішення про внесення відомостей до ЄРДР.

На думку професора Ю.П. Аленіна, запропонований КПК процесуальний порядок прийняття, реєстрації заяв і повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення та початок досудового розслідування є надійною ефективною гарантією забезпечення дотримання законності й обґрунтованості розгляду такої інформації на першому етапі стадії досудового розслідування [11, с. 178]. На його думку, ст. 214 КПК не є еквівалентом стадії з перевірки заяв та повідомлень про злочини, яка раніше існувала як стадія порушення кримінальної справи. Запропонований ст. 214 КПК процесуальний порядок не враховує загальні положення процесуальної діяльності та національні правові традиції. Будь-яка процесуальна галузь процесуального права має передбачати попередній,

перевірочний, фільтраційний етап перед основним провадженням [11, с. 179].

З огляду на висловлене професор Ю.П. Аленін під час вдосконалення кримінального процесуального закону пропонує передбачити: 1) більш детальну регламентацію порядку прийняття, реєстрації заяв, повідомлень та іншої інформації про діяння, передбачені Законом України «Про кримінальну відповідальність»; 2) установити строки їх розгляду (але не менше 10 діб); 3) передбачити можливість перевірки заяв і повідомлень і визначити процесуальні засоби такої перевірки; 4) передбачити обов'язок службових осіб приймати процесуальні рішення шляхом винесення постанови слідчим або прокурором про початок досудового розслідування або у відмові його; 5) визначити обставини, що виключають досудове розслідування; 6) передбачити право на оскарження до прокурора і слідчого судді рішень про початок досудового розслідування або про відмову в ньому [12, с. 202–203].

Однією з характерних особливостей етапу перевірки заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення є здійснення перевірочних дій на початку досудового розслідування уповноваженими службовими особами.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві в наявності явно недостатня урегульованість порядку перевірки заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення і прийняття рішень за результатами цієї перевірки. КПК 2012 р. виключив з арсеналу перевірочних дій на початку досудового розслідування навіть такі апробовані практикою заходи, як отримання пояснень; витребування предметів і документів; проведення виїмки поштово-телеграфної кореспонденції; зняття інформації з каналів зв'язку за проведення оперативно-розшукових заходів. Прогалини законодавства у зазначеному напрямі не можуть бути заповнені тільки відомчими нормативними актами і вимагають закріплення накопиченого практикою і науково обґрунтованого досвіду криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів як у стадії досудового розслідування загалом, так і перевірки відомостей про кримінальні правопорушення у рамках цієї стадії.

Висновки. Таким чином, аналізуючи наукові дослідження та чинне кримінальне процесуальне законодавство, можна дійти висновку, що питання моменту початку досудового розслідування та стадії досудового розслідування залишається дискусійним.

Натепер у теорії кримінального процесу відсутнє комплексне дослідження перевірки відомостей про кримінальні правопорушення до початку досудового розслідування, системне викладення наявних проблем та обґрунтування їх вирішення. Теорія та практика роботи органів досудового розслідування потребують наукової розробки таких питань:

- особливостей перевірки заяв, повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення;
- урахування результатів попередньої перевірки під час внесення відомостей про кримінальні правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- удосконалення організаційно-правових засад перевірки відомостей про кримінальні правопорушення до початку досудового розслідування.

Комплексне дослідження цих питань має позитивно вплинути на ефективність досудового розслідування з огляду на відповідні прогалини, що спостерігаються у чинному законодавстві та в організації роботи органів досудового розслідування. Тож з'ясування проблем, що виникають під час перевірки відомостей про кримінальні правопорушення та з'ясування при цьому наявних закономірностей, є одним з нагальних питань початку досудового розслідування. Таким чином, за змістом положень чинного КПК початок досудового розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. Проте структурно початок досудового розслідування

охоплює етап перевірки відомостей про кримінальні правопорушення, що триває з моменту надходження повідомлення до уповноважених органів і до моменту внесення відомостей до ЄРДР, та охоплює вжиття перевірочних заходів у формі огляду місця події, опитування громадян та ін. загальною тривалістю до 24 годин. Зазначений етап не урегульований положеннями чинного КПК, що не визначає альтернативи прийняття підсумкового процесуального рішення, а категорично зобов'язує внесення відомостей до ЄРДР, що створює значне навантаження на органи досудового розслідування.

Список використаної літератури:

1. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія. Донецьк : ТОВ «ВПП «ПРОМІНЬ», 2012. 640 с.
2. Кримінальний процес : підручник / за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шила. Харків : Право, 2013. 670 с.
3. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 1056 с.
4. Дубинский А.Я. Основания к отказу в возбуждении уголовного дела *Проблемы правоведения*. Киев, 1989. Вып. 50. С. 50–53.
5. Масленникова Л.А. Проверочные действия в стадии возбуждения уголовного дела. *Социалистическая законность*. 1989. № 6. С. 34.
6. Маслій О. Філософія новелізації кримінального процесуального законодавства в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 2. С. 121–125.
7. Баганець О.В. Переваги та недоліки нового КПК. *Юридичний вісник України*. 2012. № 10. С. 6–7.
8. Корж В.П. Деякі проблемні питання впровадження нового КПК в практичну діяльність. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). Харків, 2012. С. 111–116.
9. Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. Київ : Юрінком Інтер, 199. С. 256.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. : станом на 14.04.2017 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>.
11. Аленін Ю.П. Шляхи удосконалення початку досудового розслідування. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* Т. XII. Одеса, 2013. С. 175–184.
12. Аленін Ю.П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 198–203.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Поліщук Оксана Василівна – кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу організації наукової роботи Одеського державного університету внутрішніх справ;

Славінська Ірина Валеріївна – науковий співробітник відділу організації наукової роботи Одеського державного університету внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Polishchuk Oksana Vasylivna – Candidate of Law Sciences, Scientific Assistant of the Department of Organization of Scientific Work of Odessa State University of Internal Affairs

04879850712@ukr.net

Slavinska Iryna Valeriivna – Scientific Assistant of the Department of Organization of Scientific Work of Odessa State University of Internal Affairs

aleksirina777@gmail.com